

УДК 637.1: 339.13

Федорусь Ю.В., к.т.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ

В статті проведено систематизацію факторів розвитку переробної галузі, розглянуто основні складові конкурентоспроможності переробних підприємств, а також запропоновано шляхи підвищення рівня ефективності та конкурентоспроможності переробних підприємств.

Ключові слова: переробна галузь, конкурентоспроможність, раціональне використання ресурсів.

Fedorus Y.

FACTOR IN INCREASING COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

In the article the factors systematization of the processing industry, the basic components of competitiveness of processing enterprises, and suggests ways to improve the efficiency and competitiveness of processing enterprises.

Proved that the performance of the industrial enterprises are also dependent on the efficient operation of its subsystems, industrial, financial, investment and innovation, management and marketing, social and environmental. These components of the current and prospective measurement of effectiveness as form and direction to improve it by using the financial capacity of the enterprise, investment and innovation strategies in industrial enterprises, human resources in the enterprise software company and social infrastructure, as well as compliance and enforcement of rules on providing industrial safety, norms and standards of environmental protection, adopted in manufacturing industries.

Keywords: food processing industry, competitiveness, sustainable use of resources.

Федорусь Ю.В.

ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ОТРАСЛИ

В статье проведена систематизация факторов развития перерабатывающей отрасли, рассмотрены основные составляющие конкурентоспособности перерабатывающих предприятий, а также предложены пути повышения уровня эффективности и конкурентоспособности перерабатывающих предприятий.

Ключевые слова: перерабатывающая отрасль, конкурентоспособность, рациональное использование ресурсов.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Промисловість є ключовим елементом економічної системи України, який визначає місце національної економіки в міжнародному поділі праці, динаміку її конкурентоспроможності. Промисловий розвиток є фундаментом для становлення інших секторів економіки країни. При цьому ключовими складовими промисловості, що визначатимуть конкурентоспроможність всієї економічної системи країни, стають високотехнологічні виробництва, галузі, які значною мірою визначатимуть розвиток наукоємних та інформаційно-містких видів діяльності, закладають підвалини для формування економіки знань, сприяють зростанню частки високооплачуваної, висококваліфікованої праці. Темпи розвитку промислового сектора значною мірою детермінують якість та спрямованість економічного зростання країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблеми і умови змін конкурентоспроможності переробних підприємств, складових їх конкурентних переваг та управління ними розглянуто в працях таких вагомих учених, як: В. Андрійчук, А. Вовчак, В. Галушко, О. Гудзь, А. Загородній, Г. Калетник, С. Кваша, М. Кропивко, І. Лукінов, І. Маркіна, М. Малік, В. Онегіна, О. Правдюк,

П. Стецюк, В. Ткаченко, Л. Федулова, Д. Шевченко та ін. Значну увагу формуванню конкурентоспроможності підприємств приділяють зарубіжні науковці М. Портер, А. Мескон, Ф. Котлер, Р. Олсоп та ін. У наукових роботах вітчизняних і зарубіжних учених визначається, що конкурентоспроможність переробних підприємств є комплексним поняттям, складається із сукупності елементів, залежить від багатьох факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Цілі статті. Умови функціонування переробних підприємств пов'язані з постійними змінами в зовнішньому політичному й економічному середовищі, яке є мінливим та динамічним, обумовлює наявність численних загроз функціонуванню підприємств, що особливо небезпечно в умовах збільшення конкурентів на вітчизняному і міжнародному ринках, тому основною метою статті є систематизація факторів підвищення рівня конкурентоспроможності переробних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Під конкурентоспроможністю підприємства слід розуміти властивість об'єкта, яка характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ним певної потреби в порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку [2]. Конкурентоспроможність переробних підприємств визначають як порівняльну перевагу таких підприємств по відношенню до інших підприємств усередині країни і за її межами.

Розвиток досконалих конкурентних відносин між її суб'єктами в Україні вимагають впровадження одночасно керівного і керованого організаційно-економічного механізму, здатного забезпечити стабільне ефективне високоприбуткове функціонування найважливіших структурних одиниць – переробних підприємств – та мобільно інтенсифікувати відтворювальні процеси як на локальному, так і на глобальному рівнях. На практиці важливо знайти дійові напрямки підвищення ефективності функціонування підприємств. Для розв'язання цього завдання певного значення набуває класифікація чинників його зростання. Усі фактори підвищення ефективності функціонування переробних підприємств зводяться до таких напрямків [10, с.21]:

- управління витратами і ресурсами;
- напрямки розвитку і удосконалення виробництва та іншої діяльності;
- напрями удосконалення системи управління підприємством та всіма видами його діяльності.

До першої групи факторів можна віднести такі заходи щодо підвищення поточної виробничої діяльності підприємства: зростання продуктивності праці і зменшення зарплатоємності виготовлення продукції (тобто економія витрат живої праці); зниження загальної ресурсомісткості виробництва (зменшення енергоємності, фондомісткості, матеріаломісткості тощо). Все це спонукає підприємство до раціонального використання природно-сировинних ресурсів. Активна мобілізація вказаних факторів передбачає здійснення таких заходів, як: прискорення впровадження результатів науково-технічного та організаційного прогресу в практику діяльності підприємства; удосконалення організаційної та виробничої систем управління, форм і методів організації діяльності, її планування і мотивації; підвищення якості і конкурентоспроможності виготовлюваної продукції; удосконалення і постійне коригування всіх видів діяльності для забезпечення їх вимогам сучасності. Усі визначені напрямки власне представляють другий напрям мобілізації факторів підвищення ефективності господарювання підприємства.

Найважливішого значення набувають фактори, визначені третьою групою, оскільки їх мобілізація передбачає визначення місця реалізації в системі управління діяльністю. Тут доцільно розглядати внутрішні та зовнішні відносно до переробного підприємства фактори. Адже факторами внутрішнього середовища можливо оперувати на рівні підприємства, а зовнішніми факторами управляти майже неможливо, оскільки вони потребують зазвичай суттєвих структурних зрушень, розгалуження

інфраструктури підприємства, залучення інституціональних механізмів для забезпечення належних передумов функціонування підприємства, і взагалі – удосконалення та розробки дієвих державних економічних та соціальних програм розвитку суспільства.

Зважаючи на зазначене вище, можна виділити три основні фактори, що впливають на процес розвитку і рівень ефективності переробних галузей на сучасному етапі: кон'юнктура потреб населення і суміжних галузей; обсяги виробництва та якість сировини; низький техніко-технологічний рівень матеріально-технічної бази. Виявлені загальні закономірності – це основа для опрацювання заходів щодо підвищення ефективності функціонування переробної промисловості із залученням наявних резервів. Резерви підвищення ефективності розвитку переробних галузей невикористані в даний проміжок часу – можливості збільшення обсягів виробництва продукції в розрахунку на одиницю сукупних затрат живої та уречевленої праці з метою раціональнішого використання наявного потенціалу для отримання більшої кількості високоякісної продукції [10, с.32]. Виходячи із специфічних особливостей переробних галузей та ресурсів, що використовуються у виробництві, виділяють такі основні групи резервів підвищення ефективності переробної промисловості [1, с.29]:

- зростання обсягів та ефективності виробництва сировини, зниження її собівартості та підвищення якості;
- підвищення ефективності використання сировини та матеріальних ресурсів;
- підвищення рівня використання вторинних сировинних ресурсів;
- підвищення рівня використання виробничих потужностей та основних виробничих фондів;
- підвищення ефективності використання трудових ресурсів;
- підвищення якості товарів (послуг).

Кількісне вимірювання темпів економічного розвитку доповнюється характеристиками процесу відтворення, тобто за рахунок саме яких факторів – інтенсивних чи екстенсивних досягається зростання його темпів. Причому структурна характеристика темпів економічного зростання повинна відповідати структурі суспільних потреб у широкому асортименті продуктів харчування високої якості. Підвищення ефективності виробництва є економічним наслідком процесу безперервного удосконалення факторів виробництва, джерелом якого можуть бути як інтенсивні, так і екстенсивні фактори процесу відтворення [6, с.24]. Виходячи з того, що поєднання і взаємозв'язок основних складових, резервів, напрямів та чинників підвищення ефективності розвитку переробних галузей можна вважати шляхами їх зростання, відмітимо, що приріст кінцевих результатів виробництва має досягатися за рахунок збільшення основних його факторів (кількості предметів та засобів праці, витрат живої праці) та підвищення їх віддачі. Отже, підвищення ефективності функціонування переробних галузей на сучасному етапі має відбуватися шляхом:

- формування високорозвинутої сировинної бази;
- забезпечення виробництва товарів (послуг) в оптимальні строки з найменшими витратами на основі прискорення впровадження досягнень науково-технічного прогресу, створення сучасної високорозвинутої матеріально-технічної бази переробної промисловості;
- пошуку нових організаційно-економічних форм і механізмів ефективної взаємодії суміжних галузей.

За рахунок прямих іноземних інвестицій та лізингових угод, мобілізації власних інноваційних ресурсів переробне підприємство здатне удосконалити процес попередньої підготовки для виробничого процесу, здійснити реконструкцію потужностей, максимально автоматизувати процес виробництва. Економічний ефект від впровадження вищезазначених заходів у масштабах виробництва може бути виявлений через зменшенні витрат на поточний ремонт, скороченні амортизаційних відрахувань, цехових та загальногосподарських витрат.

Роль держави у розвитку переробних галузей в умовах ринкової економіки та обмеженості бюджетних ресурсів полягає у побудові стратегії виробничого та науково-технічного прогресу, створенні сприятливого середовища для інноваційних процесів та привабливих умов для потенційних інвесторів, залученні методів непрямого впливу через систему правового й економічного регулювання податкової, кредитної та амортизаційної політики, митних тарифів.

Серед основних заходів підвищення інноваційної активності товаровиробників переробних підприємств пріоритетного значення набуває створення умов для розвитку позабюджетної мобілізації фінансових ресурсів. Одним із перспективних шляхів залучення коштів повинна стати вторинна емісія акцій підприємств переробної промисловості та забезпечення переходу прав участі в капіталі акціонерного товариства до ефективного власника, який зацікавлений у довгостроковому розвитку підприємства. Іншим шляхом є раціональне поєднання прямих іноземних інвестицій та внутрішніх кредитів. Кредити дозволять вирішити проблему поповнення обігових коштів на закупівлю сировини та матеріалів, інших матеріально-технічних ресурсів, оплату лізингу технологічного обладнання.

Іноземні інвестиції сприятимуть вирішенню стратегічних проблем реконструкції та модернізації виробництва на основі впровадження маловідходних та безвідходних ресурсозберігаючих технологій.

Також, іншим перспективним напрямом підвищення ефективності є удосконалення та розширення зв'язків між постачальниками сировини і переробниками, шляхом їх раціоналізації в межах інтегрованих систем. Пошук нових форм інтеграції сприятливо впливає на систему заготівель сировини, глибoku її переробку, зменшення матеріально-грошових і трудових витрат на одиницю продукції, матеріальну заінтересованість усіх учасників в кінцевих результатах діяльності. Раціональне розміщення сировинної зони підприємств переробної промисловості сприяє усуненню диспропорцій у виробництві кінцевого продукту, зменшенню нераціональних перевезень, ефективнішому використанню наявних ресурсів.

Виокремлені основні напрями подальшого розвитку переробної галузі ґрунтуються на конкретних соціально-економічних та науково-технічних розробках і передбачають комплексну модернізацію виробничої та міжгалузевої структури; реальні зміни щодо перебудови виробничих і земельних відносин та розвиток нових організаційних форм власності і господарювання; радикальні структурно-інвестиційні зміни, що забезпечать комплексну перебудову виробничо-технологічних та матеріально-технічних, організаційно-господарських структур; удосконалення фінансово-кредитних відносин на основі системи державного регулювання; підвищення ефективності використання ресурсів і комплексної переробки за допомогою впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Ефективний розвиток переробних галузей – одна із важливих умов забезпечення сталого соціально-економічного зростання суспільства з огляду на спрямування кінцевої продукції. Проте, шляхи вирішення проблеми підвищення ефективності функціонування переробних галузей в методологічному та організаційно-методичному плані залишаються ще недостатньо вивченими та розробленими. Ефективність розвитку переробних галузей – специфічна галузева форма прояву господарських відносин з метою максимального задоволення потреб суспільства. Як економічна категорія в умовах ринкової економіки вона відображає якість господарювання в них, тобто досягнення кінцевої мети з найменшими затратами суспільної праці з урахуванням соціального та екологічного аспекту [8, с.122].

Визначальним чинником підвищення ефективності функціонування переробних галузей повинна стати розробка і впровадження сучасної інноваційної науково-технічної моделі виробництва, основними складовими якої повинні бути: розроблення і використання ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій, принципово нових видів техніки і технологій; формування наукоємних виробничих процесів,

конкурентоспроможних переробних виробництв, досконалого механізму інноваційного розвитку переробних галузей; забезпечення ефективного стимулювання інноваційної діяльності переробних підприємств.

Перспективним напрямом розвитку переробних галузей є розширення інтеграційних процесів на основі створення акціонерних товариств відкритого типу за участю постачальників сировини, переробних підприємств, банківських структур, транспорту, торгівлі, установ з науково-технічного та інформаційного обслуговування, що значно розширить можливості фінансування інвестиційних проектів.

Протягом останніх років ситуація на вітчизняному ринку змінилася в негативну сторону – різко скоротилися дійсний попит та пропозиція [9, с.24]. При цьому темпи зниження попиту значно перевищують зменшення пропонування. Склад попиту на продукти спричинений, перш за все, зниженням реальних доходів населення, а також зростанням розміру податків та інших платежів, обмеженістю експортних можливостей переробної продукції. Це зумовлено чинниками політичного, економічного, соціального характеру, низьким рівнем заробітної плати, спадом виробництва а відтак збільшенням кількості безробітних, низькими темпами співвідношення продуктивності праці до використання капіталу тощо.

Пропозиція товарів, у свою чергу, зменшилась через скорочення вітчизняного виробництва та недоліки в системі менеджменту і маркетингу [5, с.109]: низьку зацікавленість працівників у ефективному використанні ресурсів та поліпшенні стану реалізації товарів, слабкою матеріально-технічною базою переробних підприємств і торговельних організацій, недостатністю розвитку інфраструктур ринку, мінливістю податкового середовища.

Особливою умовою для підприємств переробної промисловості є залежність від сезонного фактора попиту [4, с.626]. В цьому контексті розвиток підприємств прийнято розглядати як такий режим функціонування його економічної системи, який забезпечує позитивну динаміку параметрів рівня та якості продукції, конкурентоспроможність та ефективність діяльності підприємства на основі збалансованого врахування поточних та перспективних потреб споживачів і можливостей підприємства у їх задоволенні. Власне такий розвиток не повинен і не може вичерпуватися виключно механічним зростанням елементів його структури, в тому числі і економічних. Йдеться про стабільне зростання технологічного рівня виробництва, використання ресурсозберігаючих технологій, підвищення його конкурентоспроможності, забезпечення високого рівня рентабельності, систематичне оновлення продукції, врахування сезонності попиту, специфіки галузі тощо.

Результати діяльності промислового підприємства також залежать від ефективної діяльності його підсистем: виробничої, фінансової, інвестиційно-інноваційної, управлінської та маркетингової, соціальної, екологічної. Ці складові в поточному та перспективному вимірі формують як ефективність, так і напрями її підвищення шляхом використання фінансових можливостей підприємства, інвестиційно-інноваційних стратегій на підприємствах промисловості, людських ресурсів на підприємстві та забезпечення підприємства об'єктами соціальної інфраструктури, а також дотримання та виконання норм щодо забезпечення промислової безпеки праці, норм і нормативів охорони навколишнього середовища, що прийняті у галузях переробної промисловості.

Висновки. Проведене дослідження проявляється у визначенні та систематизації факторів формування та розвитку конкурентоспроможності переробних підприємств. Це дає можливість чіткіше формулювати завдання, що мають стояти перед переробними підприємствами, разом з тим вживати заходи для їх збереження.

Застосування вищезазначених напрямів підвищення ефективності дозволить підприємствам переробної промисловості контролювати і зміцнювати власні позиції на вітчизняному ринку, а також створювати базисні умови для випуску та реалізації кінцевого продукту. Таким чином, дослідження свідчать про те, що більшість підприємств переробної промисловості потребують докорінного оновлення

матеріально-технічної бази, оскільки умови конкурентної боротьби вимагають впровадження сучасного високопродуктивного устаткування і новітніх технологій, широкого залучення наукового та кадрового потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Вовчак А. В. Маркетингові комунікації у внутрішньому середовищі підприємства: психологічний аспект / А. В. Вовчак, Т. О. Примак // Маркетинг в Україні. – 2003. – № 1 (17). – С. 29–33.
2. Гудзь О.Є., Степасюк О.С. Сучасний вимір конкурентоспроможності аграрної сфери: виклики та перспективи // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія Економіка, аграрний менеджмент та бізнес” / Редкол.: Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. - К.: ВЦ НУБіПУ, 2010. – Вип. 154. – Частина 2 – 342 с. – С. 81-87.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Загородній А. Г. Оцінювання привабливості ринків реалізації продукції в процесі формування стратегії розвитку підприємства / А. Г. Загородній, В. М. Чубай // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Вип. 250, Т. III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 626–630.
5. Максимова В. Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства – системний підхід до розвитку: [монографія] / В. Ф. Максимова. – К.: АВРІО, 2005. – 264 с.
6. Маркіна І. А. Методичні питання ефективності управління / І. А. Маркіна // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 24–32.
7. Потенціал національної промисловості: цілі та механізм ефективного розвитку / [Ю. В. Кіндзерський, М. М. Якубовський, І. О. Галиця та ін.; за ред. канд. екон. наук Ю. В. Кіндзерського]. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2009. – 928 с.
8. Совицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г. В. Совицкая. – Минск: Эксперспектива, 2007. – 358 с.
9. Федулова Л. Перспективи інноваційно-технологічного розвитку промисловості України / Л. Федулова // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 24–36.
10. Шевченко Д. К. Проблеми ефективності використання економічного потенціалу / Д. К. Шевченко. – Запоріжжя: КПУ, 2004. – 138 с.

Рецензент д.е.н., професор Матвійчук Л.Ю.